

Strukturalistisk narratologi

Af Finn Brandt-Pedersen og Anni Rønn-Poulsen fra bogen Metode Bogen - Analysemetoder til litterære tekster, 1980. Genudgivet på metodebogen.dk, Forlaget Dansksiden.dk 2015.

Indhold

Om grundlaget	2
Sproglig oprindelse.....	2
Litterær oprindelse.....	3
Lingvistikens tegn-tænkning	3
Et ord, en sætning, en fortælling er tegn.....	5
Struktur: Som et spil med aftalte spilleregler	5
Manifestationer.....	6
Alle handlinger er tegn	7
Russisk formalistisk genreanalyse.....	7
Om metoden	9
Fransk strukturalistisk narratologi	9
Modaliteterne.....	10
Aktantmodellen	11
Kontraktmodellen.....	13
S-modellen.....	14
Anvendelse af metodens redskaber	20
Begreber som 'kunst' og 'kvalitet' er uinteressante	20
Hvordan det fortalte fortælles, bortreduceres	20
Tematisk analyse viser generelle lovmæssigheder	21
Fortællingens struktur er den menneskelige bevidstheds struktur.....	21
Strukturalistisk narratologisk analyse af Jørn Fabricius' novelle	22
Forløbsanalyse.....	22
Aktantmodellen	24
Kontraktmodellen.....	25
S-modellen.....	26
Tematisk analyse	27

Kommentar til metoden	28
En teksts centrale betydningsindhold afdækkes	28
Det problematiske ved reduktion.....	29
Én betydningsstruktur, én modeludfyldning	29
Betydning er ikke statisk, men dynamisk.....	30
Synkron og diakron beskrivelse	30
Strukturalismen må suppleres.....	31
Psykologien og samfundsanalysen kan inddrages.....	32

Om grundlaget

Den strukturalistiske narratologi er et arbejde med fortællende tekster, med selve det at fortælle (narratologi = læren om fortælling).

Dette arbejde har to oprindelser, en overvejende **sproglig** og en overvejende **litterær**, begge i årene umiddelbart op til 1. verdenskrig, hvor så meget andet begyndte.

Sproglig oprindelse

Sprogligt drejer det sig om **lingvistikken**, grundlagt af schweizeren [Ferdinand Saussure](#) (1857-1913) og videreført af bl.a. [Louis Hjelmslev](#) (1899-1965).

Med lingvistikens tænkning om tegn og tegnsystemer udvikledes et fælles beskrivelsesapparat for det verbale sprog og de mange andre former for sprog, tegngivning, meddelelse, som mennesker benytter. Sprog- og tekstbegrebet blev kraftigt udvidet.

Desuden blev det muligt at se litterære tekster som sprog på flere niveauer. De benytter sig af det verbale sprog, men deres organisering som litterære tekster foregår også efter regler og principper, der kan beskrives, og denne beskrivelse har form af en grammatik, - en grammatik for det sprog eller tegnsystem, som det at udtrykke sig i en bestemt genre udgør - eller for det sprog eller tegnsystem, som selve det **at fortælle** er.

Ad disse veje bliver lingvistikken væsentlig for den senere strukturalistiske narratologi.

Litterær oprindelse

Den litterære oprindelse er den såkaldte **russiske formalisme**. Her er det især en indgående undersøgelse af russiske folkeeventyrs bygningsprincipper, der bliver inspirerende for det videre arbejde.

I det følgende vil disse to oprindelser blive omtalt som forudsætninger for den egentlige strukturalistiske narratologi, som udvikledes i Frankrig i 1960'erne.

Lingvistikens tegn-tænkning

Med lingvistikken begyndte sprogvidenskaben forfra med at stille spørgsmål fra grunden: **Hvad er et sprog?** Svaret var: Et tegnsystem. Derefter måtte tegnbegrebet afklares og tegnsystemet beskrives.

Et tegn består af et udtryk og et indhold, som er forbundet:

Et ord er et tegn. **Udtrykket er den lydforbindelse, som høres**, når ordet udtales. **Indholdet er ordets betydning**.

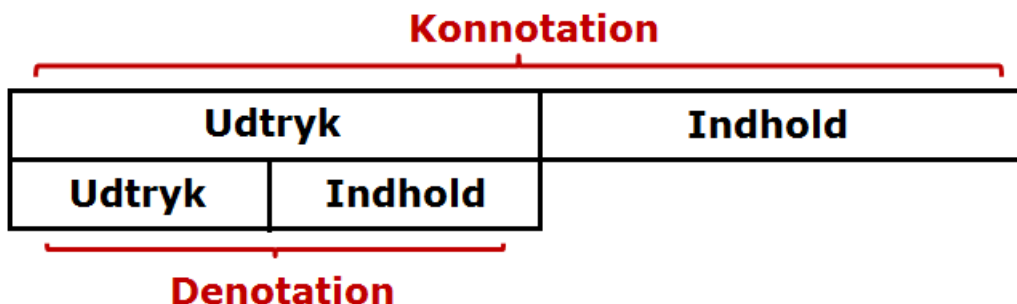
Tegnet er arbitrært, hedder det. Det vil sige, at forbindelsen er vilkårlig i den forstand, at der ikke er nogen naturlig eller logisk forklaring på, at netop det udtryk er forbundet med det indhold. Tegnet er kun forståeligt for mennesker, som kender det tegnsystem, som tegnet hører hjemme i.

Til et ord er der knyttet betydning på forskellige niveauer. Når man sidestiller synonymer, forskellige ord med samme grundbetydning, bliver det tydeligt:

Hund - vovse - køter

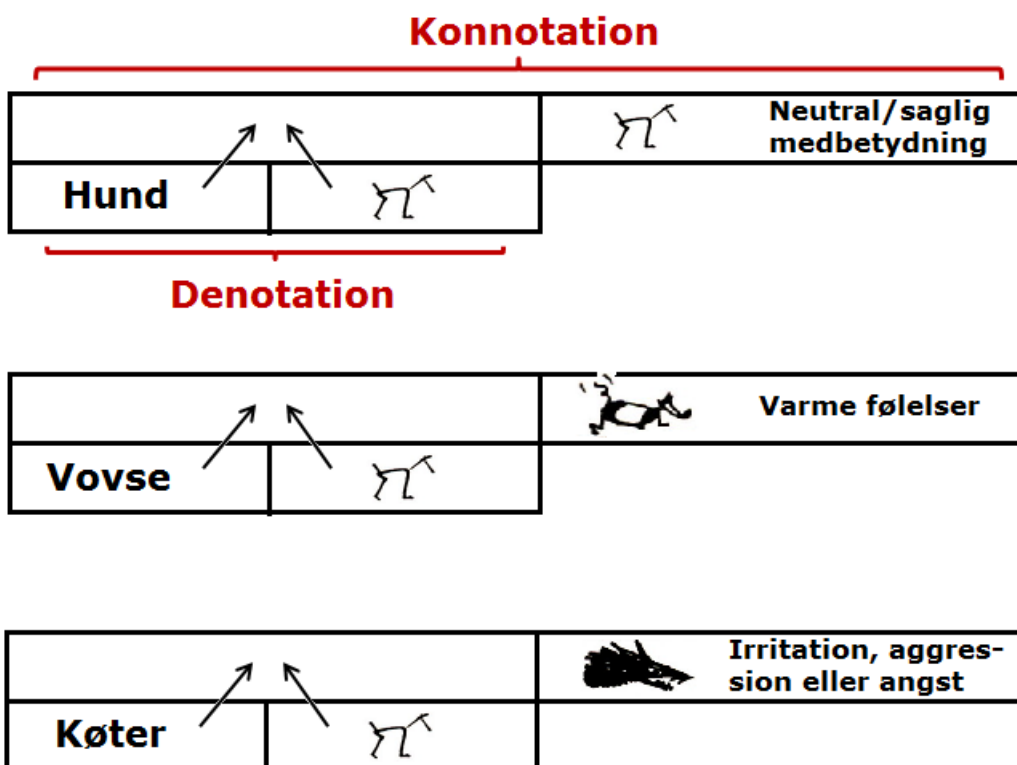
De tre ord har samme zoologiske fænomen, de betegner. Man kalder det ordets **denotation**, ordets denotative indhold. Men ordene har forskellig medbetydning, forskellig **konnotation** eller konnotativt indhold. 'Vovse' i retning af lege- og kæledyr, 'køter' i retning af det mindre populære.

Tegnmodellen ovenfor kan udbygges således:

Modellen kan læses sådan: På denotationens niveau er modellen som ovenfor. Men at netop dette udtryk (f.eks. vovse og ikke køter) er valgt for dette indhold (dette zoologiske væsen), fungerer tilsammen som nyt udtryk, der etablerer en (med-)betydning på konnotationens niveau.

Vi kan anskueliggøre de tre synonymmer sådan:

Et ord, en sætning, en fortælling er tegn

Et ord er et tegn. Sætter vi flere ord sammen til en sætning, er hvert enkelt ord stadig et tegn, men vi kan også opfatte **hele sætningen som et tegn** med et udtryk og et indhold. Grammatikken har aldrig kunnet beskrive sproglige enheder, større end en sætning. Med tegntænkningen kan vi overskride denne barriere.

Vi kan betragte **en hel fortælling som et tegn**:

- **Udtrykket** er stadig lydsiden, det lydforløb, som høres, når fortællingen fortælles. (Ikke det specielle ved en bestemt persons fremførelse af fortællingen, men det fælles ved enhver fremføring)
- **Det denotative indhold** er det fiktive begivenhedsforløb, den 'film', som løber i hovedet på os, mens vi hører fortællingen
- **Det konnotative indhold** er de lovmæssigheder, den livsopfattelse, som indirekte meddeles os gennem fortællingen, og som vi kan udlede ved analyse og fortolkning.

Tegn hører hjemme i tegnsystemer, som vi også kan kalde sprog. Tegnet blev kaldt 'arbitrært': Der er ikke i det enkelte tegn en naturlig eller logisk begrundelse for, at netop det udtryk og det indhold er kombineret. Tegnet er en 'aftale' mellem dem, der kender og bruger tegnet. På samme måde er hele tegnsystemet en sådan 'aftale' eller 'social vedtægt'. De enkelte tegn får kun mening ved at være defineret i forhold til hinanden inden for et sammenhængende system.

Struktur: Som et spil med aftalte spilleregler

Det struktur-begreb, som strukturalismen har navn efter, er netop betegnelsen for et sådant afgrænset system af tegnelementer, som er defineret i forhold til hinanden i indbyrdes afhængighed og sammenhæng. Det er, hvad der forstås ved en struktur.

Der sammenlignes ofte med spilleregler for f.eks. skakspillet. Den enkelte brik har ikke sin funktion alene, isoleret fra spillet (men kunne måske bruges som pyntegenstand), og omvendt er brikkens udformning ikke naturbestemt, men 'aftalt'. Hvis en brik mangler i spillet, kan man klare sig med at lade f.eks. en mønt markere den, når spillerne blot er enige om, at den markerer netop den brik. Den

spiller, som har en mønt som dronning f.eks. er ikke svagere stillet end den, som har en rigtig dronning.

Systemet er et sæt regler. De kommer til udtryk, hver gang vi siger noget på det pågældende sprog. Det, vi siger, er eksempler på eller manifestationer af systemet:

system | manifestation

Manifestationer

Systemet er sproget, men er for så vidt en abstraktion. Det, vi kan iagttage, er de enkelte manifestationer. Hvis systemet er det danske sprog, er manifestationerne de eksempler på brug af dansk sprog, som vi kan høre og læse omkring os.

Hvis vi vil undersøge systemet, udlede dets regler (forfatte en dansk grammatik), kan vi kun gøre det ved at undersøge et stort og repræsentativt udvalg af manifestationer og deraf udlede de generelle regler.

Ved studium af sproget slutter man altså fra manifestationerne til systemet. Men brug af sproget og forståelse af sproget går naturligvis den modsatte vej. Fordi man behersker systemet, kan man producere manifestationer, udtalelser. Og fordi den, man taler til, behersker det samme sprog, kan vedkommende forstå udtalelserne.

De findes et utal af tegnsystemer, som vi ikke i daglig tale kalder sprog, og som vi i nogle tilfælde knap nok er os bevidste, men som er sprog i henhold til denne tegntænkning. Et eksempel på enkelt og klart sprog er gadekrydsenes system af rødt, gult og grønt lys.

Her kommer tegnsystemets karakter af 'social vedtægt' tydeligt frem. Der var naturligvis ikke noget i vejen for, at man kunne have aftalt, at grønt lys betød stop og rødt lys det modsatte, og aftalt en anden placering af farverne i forhold til hinanden, en anden kombination med gult og med fodgængersignaler osv.

Alle handlinger er tegn

Strukturalister antager, at **alt, hvad mennesker foretager sig, og alt, hvad mennesker frembringer, er betydningsbærende**, kan opfattes som tegn, der hører hjemme indenfor tegnsystemer. Der kan laves og er lavet spændende undersøgelser af de forskellige, ret upåagtede tegnsystemer. F.eks. kan påklædning betragtes som et tegnsystem, et sprog. Gennem den påklædning, man vælger - eller måske rettere den samlede fremtoning, man giver sig selv gennem påklædning, frisure mv. - meddeler man noget til andre, og disse andre er i stand til at forstå meddelelsen.

Eftersom påklædning er et sprog, kan det beskrives som sprog. Det vil altså være muligt at udlede en påklædningens grammatik.

- Denne grundlæggende lingvistiske tænkning om tegn og tegnsystemer er fremstillet her i korthed, fordi den får betydning for den senere strukturalistiske narratologi.

Russisk formalistisk genreanalyse

Omtrent samtidig med Saussures grundlæggelse af lingvistikken opstod den russiske formalisme, en beskæftigelse med litteraturens formelle side. Størst betydning for narratologien fik et lidt senere arbejde, den russiske sprog- og folkløreforsker [Vladimir Propps](#) (1895-1970) arbejde med russiske folkeeventyr i slutningen af 1920'erne.

Vi ved fra vort eget land, at folkeeventyr er en genre med iøjnefaldende, fast tilbagevendende træk: Ved begyndelsen har vi ofte den yngste søn af tre, udstødt i askekrogen, mens de ældre brødre er højere på strå. I slutningen får han ofte prinsessen og det halve kongerige. Og undervejs har han ofte måttet bestå tre prøver.

Ved studiet af 100 russiske folkeeventyr fandt Propp, at det var et endeligt antal træk, eller **funktioner**, der kunne forekomme, nærmere bestemt 31. Og desuden, at de (med enkelte modifikationer) altid forekom i fast rækkefølge.

Det enkelte russiske eventyr har ikke alle 31 funktioner, men et udvalg af dem. Et andet eventyr har et andet udvalg osv.

Man kan anskueliggøre dette som gjort her nedenfor. Til venstre har vi det fuldstændige system, som Propp udledte, de 31 funktioner i deres faste rækkefølge. I de tre kolonner til højre tænkte eksempler på, hvilke funktioner der faktisk forekom i hvilken rækkefølge i forskellige eventyr:

Systemet	Eventyr A	Eventyr B	Eventyr C
1	1		1
2		2	2
3	3	3	3
4	4		
5		5	5
6	6	6	6
.	.	.	.
.	.	.	.
.	.	.	.
31	31		31
Svarende til:			
system manifestation			

At identificere funktionerne lader sig kun gøre, når man arbejder på et vist abstraktionsniveau. Tre af funktionerne er 'de 3 prøver'. De kan i forskellige eventyr have forskellig art. De kan bestå i at overvinde tre uhyrer, at modstå tre fristelser, at gætte tre gåder. På højere abstraktionsniveau sammenfattes de til tre prøver.

Vi kunne altså få en udførligere redegørelse for det russiske folkeeventyrs system, hvis vi ovenfor for hver enkelt af de 31 funktioner redegjorde for dens mulige varianter.

De enkelte folkeeventyr er altså manifestationer af et bagvedliggende system for russiske folkeeventyr. Det vil sige, at folkeeventyrfortællingen er et sprog. Ikke kun i den forstand, at det betjener sig af det almindelige verbale (russiske) sprog. Også på fortællingens niveau er eventyret et

sprog. Den, som behersker folkeeventyrets system, kan principielt producere russiske folkeeventyr efter behov. Og tilhøreren må forstå sproget, beherske systemet, for at forstå, hvad eventyret meddeler.

Propps arbejde var et arbejde med at udlede folkeeventyrets 'grammatik'.

Propp arbejdede med eventyrgenren, eller nærmere bestemt med folkeeventyr-genren, som den kommer til udtryk på russisk grund. Efter dette arbejde måtte det være muligt at undersøge andre genrer tilsvarende.

Spøgelseshistorien, ugebladsnovellen, kriminalromanen, dannelsesromanen er eksempler på genrer med fast præg, sådan at det måtte være muligt at komme ret langt med at udlede en spøgelseshistoriens grammatik osv.

Om metoden

Fransk strukturalistisk narratologi

I 1960'erne blev Frankrig hovedsædet for den strukturalistiske forskning, og den fik et overordentligt omfang med personer som [Claude Lévi-Strauss](#) (1908-2009), Roland Barthes (1915-1980) og i denne sammenhæng ikke mindst [A.J. Greimas](#) (1917-1992).

Den strukturalistiske forskning har en række underafdelinger. Der er:

- en **strukturel semantik**, som arbejder med betydningens problemer
- en **semiologi eller semiotik**, som arbejder med tegn-begrebet
- en **narratologi**, som arbejder med fortællestrukturer
- og adskillige andre discipliner.

Men som det allerede kan ses af fremstillingen ovenfor, er der i strukturalismen en udpræget tendens til, at de enkelte discipliner breder sig over hele feltet, og at de dermed bliver mere eller mindre sammenfaldende.

Fra dette store felt skal her kort introduceres nogle afgrænsede områder af særlig interesse for det praktiske tekstarbejde.

Greimas videreførte Propps resultater ud fra den hypotese, at ikke blot den enkelte fortælle-genre, som folkeeventyret, havde sit system, men at det på et højere abstraktionsniveau var muligt at betragte alle fortællinger - uanset om de var folkeeventyr eller ugebladsnoveller, dannelsesromaner eller anekdoter - som manifestationer af et fælles system for fortælling. **Projektet var altså at udlede en fortællingens grammatik, en narrativ grammatik.**

Arbejdet førte bl.a. til opstilling af nogle **enkle tekstmodeller**, som er dele af et sådant grammatisk beskrivelsesapparat. Disse modeller er forståeligt nok blevet meget populære, men bruges undertiden i problematisk grad løsrevet fra den tankesammenhæng, som de hører hjemme i.

Modaliteterne

Villen → viden/kunnen → gøren

Fortællinger meddeler handlingsforløb. Personer udfører handlinger, som er vigtige for dem selv og andre. For at en person kan udføre en ønsket handling, må visse forudsætninger være opfyldt. Disse forudsætninger kan udtrykkes ved nogle af de såkaldte **modalverber: at ville, at vide, at kunne.**

At **vilje** er en forudsætning, er indlysende. Uden vilje foretager en person sig næppe noget (på eget initiativ).

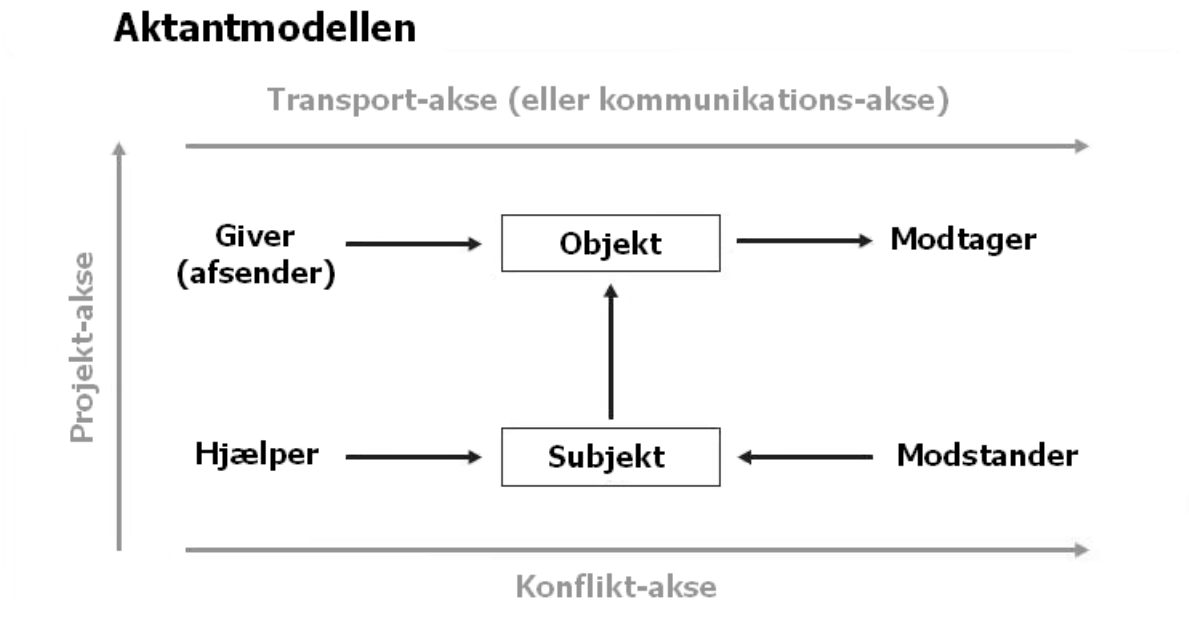
Men vilje alene gør det ikke. Hvad nytter det at ville befri en tilfangetagen prinsesse, hvis man ikke ved, hvor i verden hun befinder sig, og hvem der holder hende fangen? Det er nødvendigt at modtage informationer, **viden.**

Men heller ikke viden alene er nok. Hvad nytter det at få at vide, hvor prinsessen befinder sig, hvis hun befinder sig østen for sol og vesten for måne, og man ikke i et helt menneskeliv kan spadsere dertil? Det kan være nødvendigt at låne et par svømmestøvler for at **kunne** udnytte sin viden.

Derfor ser vi også, at den hjælp, som folkeeventyrets helt modtager af en lille grå mand, og andre fortællingers hovedperson modtager fra anden side, ofte har karakter af oplysninger, som giver den fornødne viden, eller hjælpemidler, som sætter personen i stand til at kunne det fornødne.

Aktantmodellen

Propp opstillede en rolleliste for folkeeventyret: helt, skurk osv. Greimas reducerede listen og sammenstillede de resterende i en model:

Modellen siger, at der i en fortælling altid vil være et subjekt.

Det er ofte helten, hovedpersonen, men i definitionen af et subjekt må indgå, at det er aktivt, har et forehavende for. Dette har form af efterstræbelse af et **objekt**, som subjektet ønsker at bemægtige sig for at overbringe det til en **modtager**. Dette er subjektets projekt, og modellens lodrette akse betegnes derfor som **projekt-aksen**.

I forehavendet kan der forekomme en **hjælper**, som bistår subjektet med råd og dåd, og en **modstander**, som søger at forhindre forehavendet. Den nederste vandrette akse kaldes derfor **konfliktaksen**.

Der forekommer endelig en **giver**, som er den, der ved forehavendets begyndelse har objektet i sin besiddelse og altså gerne skulle afstå det. Giveren har den overordnede beføjelse til at fastsætte vilkårene for, om forehavendet skal lykkes.

Den øverste vandrette akse kaldes **transport-aksen** eller **kommunikations-aksen**, svarende til at giveren så betegnes som **afsender**.

Greimas udtrykker, at det - når objektet ikke er konkret (en prinsesse og et halvt kongerige), men abstrakt (fred med sig selv og sin næste) - kan være vanskeligt at identificere en giver i teksten.

Aktanter er ikke det samme som aktører. F.eks. kan den samme aktør tænkes gennem en del af forløbet at fungere som modstander for derefter at skifte politik og fungere som hjælper.

Man kan finde:

- den samme aktør på flere aktant-pladser. Der er f.eks. en udpræget tendens til, at modtageren er den samme som subjektet eller indbefatter subjektet
- flere aktører som samme aktant, f.eks. tre drager som modstandere
- dele af den samme aktørs personlighed, karakteregenskaber fordelt på flere aktanter, f.eks. kan stædighed vise sig at være en 'hjælper' i én situation, men en 'modstander' i en anden situation.

Aktanterne må forstås som pladser i slagopstillingen, positioner at indtage i forhold til et igangværende projekt.

Aktantmodellen viser et statisk billede

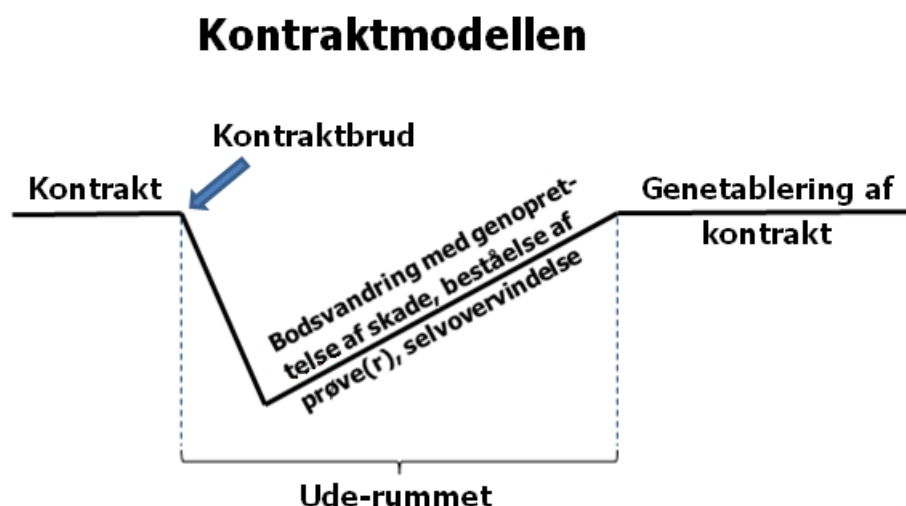
Aktantmodellen viser et statisk billede, en kortlægning af projektet og dets vilkår. Den meddeler intet om, hvordan forehavendet forløber. Hvis subjektet er eventyr-helten og objektet prinsessen, som han efterstræber for at beholde hende for sig selv, er han modtager, uanset om projektet lykkes eller ikke, om han nogensinde modtager prinsessen eller ikke. Ligesom antagelig kongen er giver, uanset om han giver hende fra sig eller ikke.

I mere komplekse tekster kan det være relevant at udfylde aktantmodellen for hovedpersonen på **flere stadier af forløbet**, idet projektet kan være undergået ændringer.

Og det kan være oplysende at **udfylde aktantmodellen med andre personer** end hovedpersonen som subjekt, forudsat at det er personer med subjekt-karakter, initiativtagere.

Kontraktmodellen

Fra folkeeventyret stammer også kontraktmodellen. Den har måske ikke samme generelle gyldighed som de andre modeller, men den vil oftest kunne tjene til belysning af en fortællings forløb.

Modellen viser, at hovedpersonen ved forløbets begyndelse befinder sig i et kontraktforhold, som han bryder. Kontrakt kunne stå i anførselstegn, idet kontrakten kan være af ganske uformel art, f.eks. bestå i en indforstået accept af de normer, som gælder i det omgivende miljø, familien, landsbyen, nationen.

Ved kontraktbruddet sker der skade, og personen udstødes af fællesskabet og befinder sig i 'ude rummet'. Derefter begynder en lang og besværlig proces, hvor personen må søge at udbedre den skade og grundigt vise sin beredvillighed til at genindtræde i kontraktforholdet og også grundigt vise, at han fortjener dette. Når kontrakten er genetableret, og han er genoptaget i fællesskabet, er fortællingen færdig.

Under processen melder 'prøverne' sig, og ofte forløber processen sådan, at personer gennem prøvebeståelsen ikke blot viser sig nødtørftigt fortjent til genoptagelse i fællesskabet, men kan genoptages med triumf og stor belønning som helt.

Uderummet er et sted, hvor der gælder andre regler end sædvanligt. Det er her, man i folkeeventyret kan møde overnaturlige væsener som drager og trolde, men heldigvis også små grå mænd eller koner, som kan give kloge råd, opfylde ønsker, udlevere fjederhamme og svymilestøvler.

Når personen er genoptaget i fællesskabet, er det overnaturlige borte. Det sker aldrig, at helten, når han har fået prinsessen og det halve kongerige, har et par ønsker i behold. De kunne måske ellers have været nyttige under eventuelle politiske kriser i hans senere regeringstid.

Kontraktmodellen er udledt af folkeeventyret. Men mange andre genrer - som for eksempel dannelsesromanen med dens kompositionsprincip: hjemme -- hjemløs - hjem (igen) - følger nøje dens forløb. Det gælder også her, at 'hjemløs'-fasen foregår på steder, hvor ganske andre forhold gælder end hjemme.

Redegørelsen for det oprindelige kontraktforhold og kontraktbruddet vil oftest være ganske kort berettet i indledningen, og tilsvarende vil genetableringen af kontrakten, genoptagelsen i fællesskabet, oftest være ganske kort meddelt i slutningen. Hovedparten af fortællingen vil altså være beretningen om den lange bodsvandring mod genoptagelsen i fællesskabet. Det er i øvrigt ikke sjældent, at fortællingen begynder efter kontraktbruddet, så det oprindelige kontraktforhold og kontraktbruddet først oplyses senere som tilbageblik.

S-modellen

Greimas arbejdede ikke kun med narratologi, men også med **semantik**, betydningslære. Hans hovedværk er bogen *Strukturel semantik* fra 1966, og s-modellen (= krydsmodellen, firkantmodellen, sløjfemodellen, butterflymodellen m.m.) er først udviklet som en semantisk model, **en model for betydningens grundstruktur** - dog ikke i det nævnte værk, men i en senere artikel.

Vi tænker i forskelle, siger lingvistikken. Greimas har arbejdet med at beskrive disse forskelle, bl.a. ved opstilling af begrebspar som:

Mand ⇔ Kvinde

De to ord udtrykker en forskel, idet der i deres betydningsindhold indgår forskelligt køn. De udelukker hinanden. Samtidig er de indbyrdes forbundne, idet det er i forhold til det samme betydningsområde, nemlig køn, de udtrykker forskel.

Det modsætningsforhold, som består mellem begreberne, kaldes **kontrært**. Dermed menes, at ordene udelukker hinanden, ikke kan være opfyldt samtidig, men at de ikke nødvendigvis

tilsammen udgør alle muligheder, idet f.eks. tvekønnethed eller ukønnethed også kunne være en mulighed.

At vi tænker i forskelle, betyder, at den menneskelige bevidsthed ikke er i stand til at rumme forestillingen om en betydning, f.eks.:

Stor

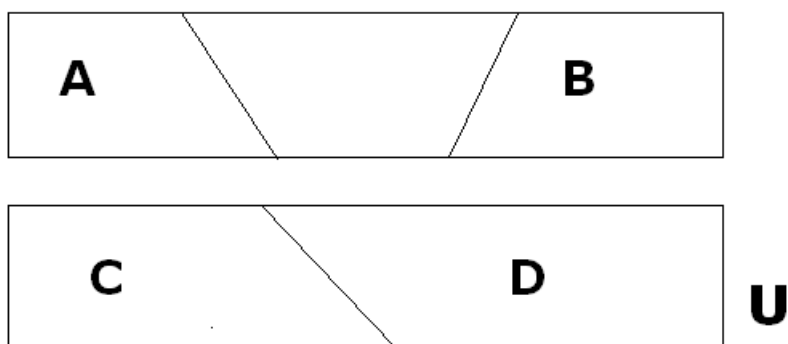
uden at måtte tænke denne betydning i dens forskellighed fra en kontrær mulighed:

Stor \rightleftharpoons Lille

Greimas siger videre, at endnu en modsætning må være medtænkt, nemlig at den pågældende betydning kan være fraværende, være ikke-realiseret, være **negeret**. Negeringen udtrykkes ved en streg over ordet.

Modsætningsforholdet mellem 'stor' og 'stor' med streg over (negeringen af stor) kaldes **kontradiktorisk**, hvorved forstås, at betydningerne udelukker hinanden og tilsammen udtømmer mulighederne.

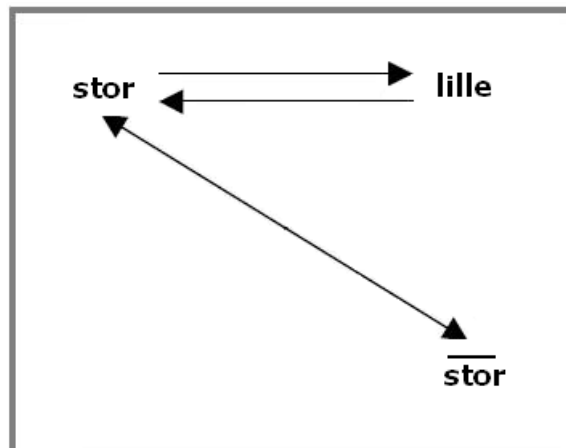
For nogle kan det måske være anskueliggørende for begreberne kontrær og kontradiktorisk at henvise til mængdelæren:

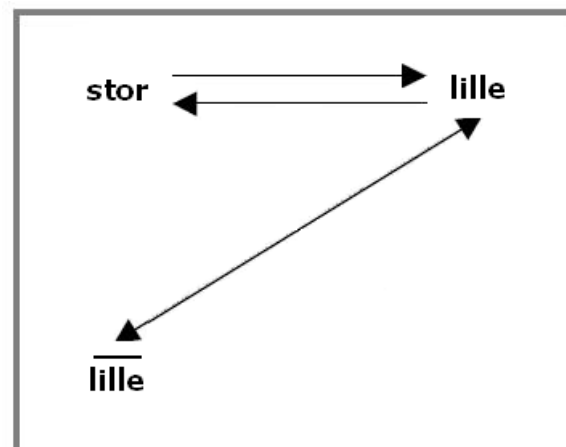
Både om A og B og om C og D gælder det, at de er disjunkte delmængder af U, men kun om C og D, at de er komplementære delmængder af U.

Forholdet mellem A og B svarer til det kontrære modsætningsforhold, f.eks. mellem 'stor' og 'lille'. Forholdet mellem C og D svarer til det kontradiktoriske modsætningsforhold, f.eks. mellem 'stor' og negeringen af 'stor' ('stor' med streg over).

Ræsonnementet var, at den menneskelige bevidsthed ikke kan rumme f.eks. betydningen 'stor' uden at måtte tænke den i dens forskellighed fra betydningen 'lille' og uden at måtte tænke den i dens forskellighed fra den mulighed, at den var fraværende, var ikke-realiseret, var negeret:

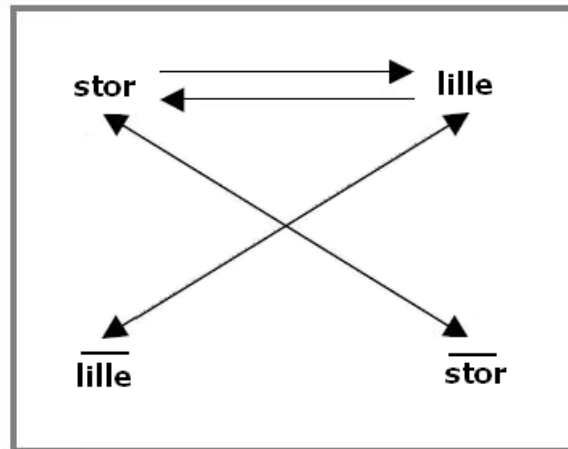

Tilsvarende må den tilkomne betydning 'lille' også forudsætte forestillingen om to modsatte muligheder:

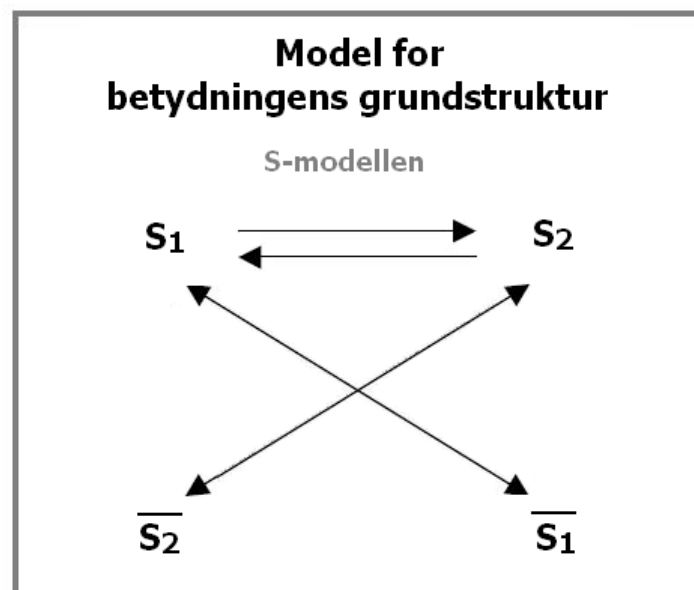

Den dobbelte pil (\Leftrightarrow) mellem 'stor' og 'lille' angiver det kontrære modsætningsforhold. De skråstillede pile med orientering begge veje (\leftrightarrow) mellem 'stor' og negeringen af 'stor' og mellem 'lille' og negeringen af 'lille' angiver det kontradiktoriske modsætningsforhold.

De to modeller kan sammenføres til én:

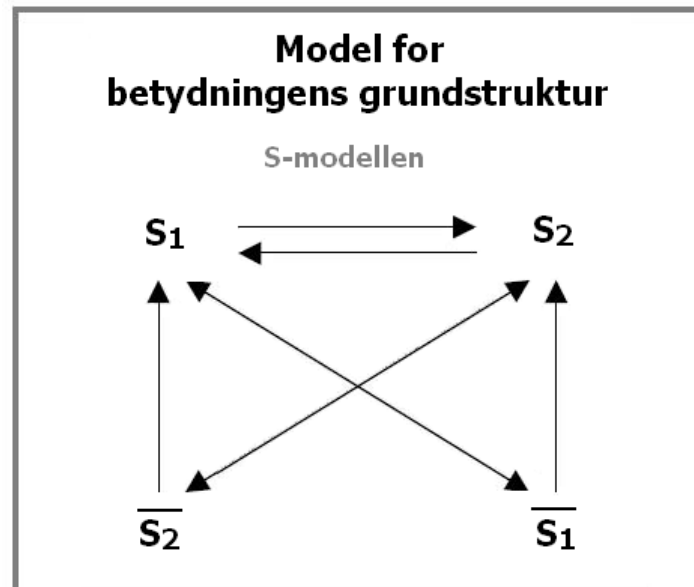

eller i generel form (idet s er forkortelse af **sem**, som i Greimas' begrebsapparat betegner **betydningens mindstelementer**. Heraf betegnelsen **s-model**):

Med hensyn til forholdet mellem de to størrelser, der i modellen er placeret over hinanden, 'lille' og negeret 'stor', s_2 og negeret s_1 har Greimas gjort sig sine overvejelser. De er ikke identiske, og Greimas endte overvejelserne med at se den nederste som forudsætning for den øverste. Hvis begreberne, som her, er betegnelsen for to egenskaber, som ikke kan besiddes samtidig, fordi de er gensidigt udelukkende, er fjernelse af den ene egenskab forudsætning for, at den anden egenskab kan realiseres.

Forudsætningsforholdet kan markeres med lodrette pile, og modellen ser derefter sådan ud:

S-modellen viser altså den mindste betydningdannelse, bevidstheden kan rumme, og er således en model for **betydningens grundstruktur**.

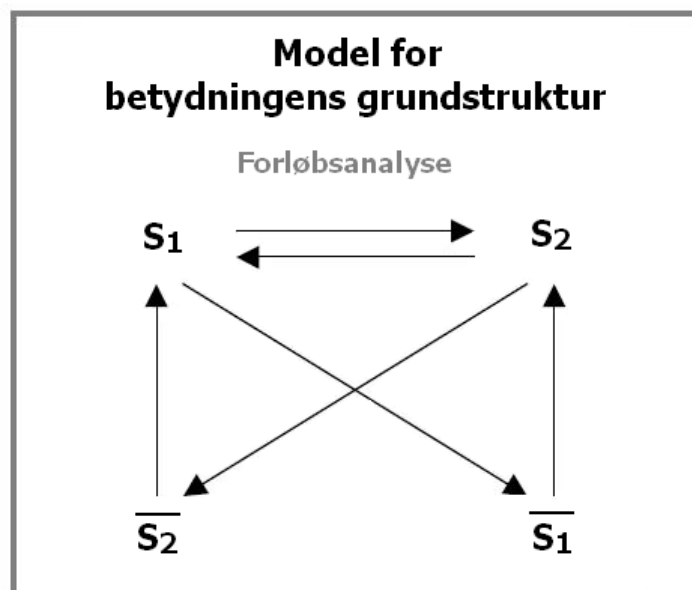
Vi fortæller i forskelle

Denne model fra semantikken føres nu over i narratologien, idet påstanden er, at fortællinger formulerer sig om menneskelige muligheder, der er forbundet indbyrdes i samme grundstruktur.

Greimas når dertil gennem fortsat reduktion af Propps funktionsrække på 31. Ved reduktionen når han til sidst til at se forløbet gennem et folkeeventyr som en bevægelse fra en udgangssituation via prøver m.v. til en slutsituation, og mellem disse ydersituationer, forstået som menneskelige tilstande, er der et kontrært modsætningsforhold.

Dette må modificeres. Man kan komme ud for fortællinger, hvor ikke blot bevægelsen fra en tilstand til en kontrært modsat tilstand, men også bevægelsen tilbage til den oprindelige tilstand er meddelt (som vi kender det fra *Konen i muddergrøften*). Man kan komme ud for fortællinger, hvor bevægelsen fra den ene tilstand til den anden ikke fuldføres. Og man kan komme ud for fortællinger, hvor flere personer hver foretager dele af frem- og tilbagebevægelserne mellem tilstandene.

Når s-modellen nu tages i brug til forløbsanalyse, narrativ analyse, må skråpilenes orientering ændres fra dobbelt til enkelt:

idet **skråpilene** (\searrow - \swarrow) nu ikke betegner det indbyrdes kontradiktoriske forhold, men **bevægelsen**, ændringen, fra en tilstand til dens negering, ligesom de **lodrette pile** (\uparrow - \uparrow) nu angiver bevægelsen fra negeringen af en tilstand til etableringen af dens modtilstand.

Der ligger altså i modellen den påstand, at bevægelsen mellem de to tilstande (f.eks. fra tilstanden i askekrogen som den yngste og oversete søn til tilstanden på slottet som gift med prinsessen og konge over det halve rige) altid sker i to faser. Først en bevægelse, som fjerner, negerer, den første tilstand, derefter en bevægelse, som realiserer eller etablerer den anden tilstand.

Denne påstand er hentet fra den formelle logik, som modellen i høj grad er inspireret af, men hvor der ikke er tale om tidsmæssigt forskudte faser, men om logiske forudsætningsforhold m.v.

I den praktiske tekstanalyse kan det undertiden være vanskeligt at se bevægelsen som delt i to faser. Man kan dog oftest klare problemet ved at fastholde, at den første fase, negeringen, er den ændring, som åbner muligheden, forudsætningen, for at den anden tilstand kan nås - selv om den oprindelige tilstand ikke derved er forladt.

For Klods-Hans er den første ændring således, at prinsessen lader kundgøre, at hun agter at gifte sig, og at enhver er velkommen til at forsøge sin lykke. Derved åbnes muligheden.

Anvendelse af metodens redskaber

Begreber som 'kunst' og 'kvalitet' er uinteressante

En narrativ analyse af en tekst indbefatter, at man må foretage en kraftig **reduktion af fortællingen**, afpille den til dens forløbs-skelet, reducere den til dens konstituerende elementer. I første omgang drejer det sig om at udpege **det konstituerende modsætningspar**, der skal indsættes i modellen som s_1 og s_2 .

Det har været med i strukturalismens projekt helt fra lingvistikens grundlæggelse, at man stillede mod at give, i første omgang sprogvidenskaben, siden alle de humanistiske videnskaber, en eksakthed som kunne måle sig med naturvidenskabernes. Man kan spørge, om tekstreduktionen, og specielt identificeringen af det konstituerende modsætningspar, kan foretages som en eksakt operation. Strukturalismens svar er, at det principielt burde være, og med tiden vil blive, muligt.

(En nærmere redegørelse for hvordan, må udelades her. Den ville forudsætte en grundig orientering om den strukturelle semantik. I korthed drejer det sig om først at omskrive fortællingens forløb til **en kæde af enkelte 'narrative udsagn'** og sidst at udfinde samtlige i teksten forekommende modsætningspar, analysere dem for deres **indhold af betydningslementer, semer**, og finde en **'fællesnævner' for de repræsenterede modsætninger**).

Hvordan det fortalte fortælles, bortreduceres

I praksis må vi indtil videre ræsonnere os frem til, hvilket begrebspar vi finder det rimeligst at placere som s_1 og s_2 . I øvrigt er det undertiden ret ligetil, og ofte lettes det af, at tilstandene er knyttet til forskellige lokaliteter. Det vil sige, at en persons bevægelse mellem to modstillede tilstande samtidig er en bogstavelig bevægelse mellem to lokaliteter. F.eks. askekrog/kongeslot, andegård/højfjeld, hjemme/ude. Derved forenkles opgaven til at finde de begreber, som mest præcist betegner modsætningen mellem tilstandene på de to lokaliteter.

Når begrebsparret er placeret, bliver det næste at registrere, hvad der forårsager de 4 bevægelser i modellen - fra s_1 til osv. Man kan indføje dette på de fire pile eller, for ikke at gøre tegningen for uoverskuelig, notere ændringsårsagerne nedenfor.

I denne forløbsanalyse kan man i det væsentlige holde sig indenfor fiktionens ord og begreber.

I reduktionen indgår også, at **teksten reduceres til det fortalte forløb. Fortælleren og fortællemanen ligger udenfor interessefeltet.** Man forholder sig loyalt til det fortalte, tager det for pålydende. Søger altså ikke bagom fortælleren.

Dette hænger sammen med et forhold, som ikke er berørt her. Greimas arbejder med forskellige beskrivelsesniveauer, taler om en dybdegrammatik, en overfladegrammatik og et narrativt niveau. Endnu på **det narrative niveau** er vi ikke nået til ikklædningen i ord, men opererer principielt med **et begivenhedsforløb**, som det foreligger, inden det er afgjort, om det skal blive til en film, en tegneserie, en pantomime eller måske en fortælling.

Tematisk analyse viser generelle lovmæssigheder

Derefter tager man s-modellen i brug endnu en gang som led i en tematisk analyse. Det drejer sig nu om at udlede de generelle lovmæssigheder, som ligger bag det specifikke forløb i fortællingen.

Firkantet udtrykt: Hvor **forløbsanalysen** siger: **Klods-Hans** gør/er sådan og sådan, og det går ham sådan og sådan, siger **den tematiske analyse**: (Ifølge teksten gælder det, at hvis **man** gør/er sådan og sådan, går det en sådan og sådan).

Ved den tematiske analyse bliver det nødvendigt at omsætte fiktionens størrelser til generelle begreber på højere abstraktionsniveau med gyldighed uden for fiktionen.

Og uanset om forløbsanalysen viser et forløb fra s1 og modellen rundt tilbage til s15 eller flere gennemløb eller kun et delvist gennemløb, må modellen ved den tematiske analyse vise netop ét gennemløb, eller rettere sagt oplyse lovmæssighederne for hver af de 4 mulige ændringer.

Fortællingens struktur er den menneskelige bevidstheds struktur

Som det allerede er fremgået, er den strukturalistiske narratologi ikke primært en analysemetode for tekster, men et arbejde på at udlede en fortællingens grammatik.

Indholdet af de enkelte tekster har klart **sekundær interesse**, ligesom den kendte verbalsproglige grammatik ikke interesserer sig synderligt for, hvad der står i de enkelte sætninger, men studerer dem for at få indsigt i de generelle regler for sætningsbygning.

Påvisningen af den enkelte teksts indhold og dets organisering er altså kun et middel til - og derfor underordnet - **påvisningen af de fælles fortælleregler**.

Det er tankevækkende, at den narrative grammatiks beskrivelsesredskaber har form af modeller af forbløffende enkelhed og prægnans. Med disse enkle modeller kan man indfange strukturerne i samtlige verdenshistoriens fortællinger, - indianske myter, nordiske heltesagn, moderne fremtidsromaner, triviallitterære tekster. Det er tankevækkende, og tankerne går let i retning af: Der er intet nyt under solen.

Det er videre tankevækkende, at disse modeller samtidig er semantiske modeller, som viser den helt **elementære betydningsdannelses struktur**, og dermed vel viser den **menneskelige bevidstheds struktur**, viser de mønstre og figurationer, som mennesket gennem alle tider har været og er bundet til at tænke og opfatte i.

Dette arbejde med de fortællende tekster tenderer mod at være en afdækning af vor bevidstheds muligheder i al deres enkelhed og uforandrede bundethed.

Strukturalistisk narratologisk analyse af Jørn Fabricius' novelle

Af Finn Brandt-Pedersen og Anni Rønn-Poulsen fra bogen *Metode Bogen - Analysemetoder til litterære tekster*, 1980. Genudgivet på metodebogen.dk 2015.

Forløbsanalyse

Teksten meddeler et forløb, som gennemlevs af den ikke navngivne fortæller. Han ansættes på en arbejdsplads og er fra begyndelsen indstillet på at gøre en indsats for at 'falde godt til'. Hans vilje til at leve fuldt og helt op til arbejdspladsens krav og befinde sig vel ved det er usvækket gennem hele

fortællingen - bortset fra en kort antydet tøven, som straks afvises af ham selv i tekstens sidste linjer.

Bestræbelsen på at 'falde godt til', - opfylde kravene og befinde sig vel ved det - kan han langthen realisere. Opgaven er også gjort let for ham af omstændighederne.

Befordrende er arbejdspladsens lyse lokaler, venlige overordnede, enkle arbejdsprocesser, og arbejdspladsens fritidstilbud, møde- og sportsklub. Befordrende er også de forestillinger, fortælleren selv medbringer om, hvad der skal til, for at en arbejdsplads lever op til de krav, man må stille til den - f.eks. om sikkerhed og sundhed og om demokrati på arbejdspladsen.

Fortælleren kan altså langthen realisere sit forehavende, men dog ikke gennemført. Hans viden om, hvad han skal gøre og navnlig ikke gøre, er ikke fuldstændig. Men han får hjælp af mange andre, som har denne viden.

Her kan man først nævne alle dem, som har sørget for de nævnte omstændigheder, der gør opgaven let for ham, - dem, som har bestemt arbejdspladsens indretning og omgangstone m.v. og dem, som har indlært ham hans forestillinger om, hvad rimelige krav er, og hans forventninger om, hvad livet har at byde ham af fremgang, hvis han kan leve op til virksomhedens forventninger til ham.

Desuden hans far, som har tilmeldt ham et aftenkursus, hvor han kan lære at konstruere pulte til fabrikken.

Hvad faderen og fabrikkens ledere ved, er, at man skal samle sig fuldt og helt om fabrikken, også i fritiden via firmaklubber og aftenkursus.

Fortællerens bestræbelse kommer til kort, da han uden selv at vide det forsynder sig mod dette. Han indlægger i sin huskeremse nogle tomgangsord, 'og tre små stød', for at rytmen og rimet skal støtte hukommelsen, men etablerer derved en åbning, som giver plads for at tænke på andet end arbejdssituationen. Dette fører til fejlbetjening af maskinen senere, da jalousitanken i forbindelse med pigen Lilly, fremkaldt af vennens bemærkning, netop får plads i denne åbning.

Situationen bringes dog i orden igen af personer, som har den viden, fortælleren mangler.

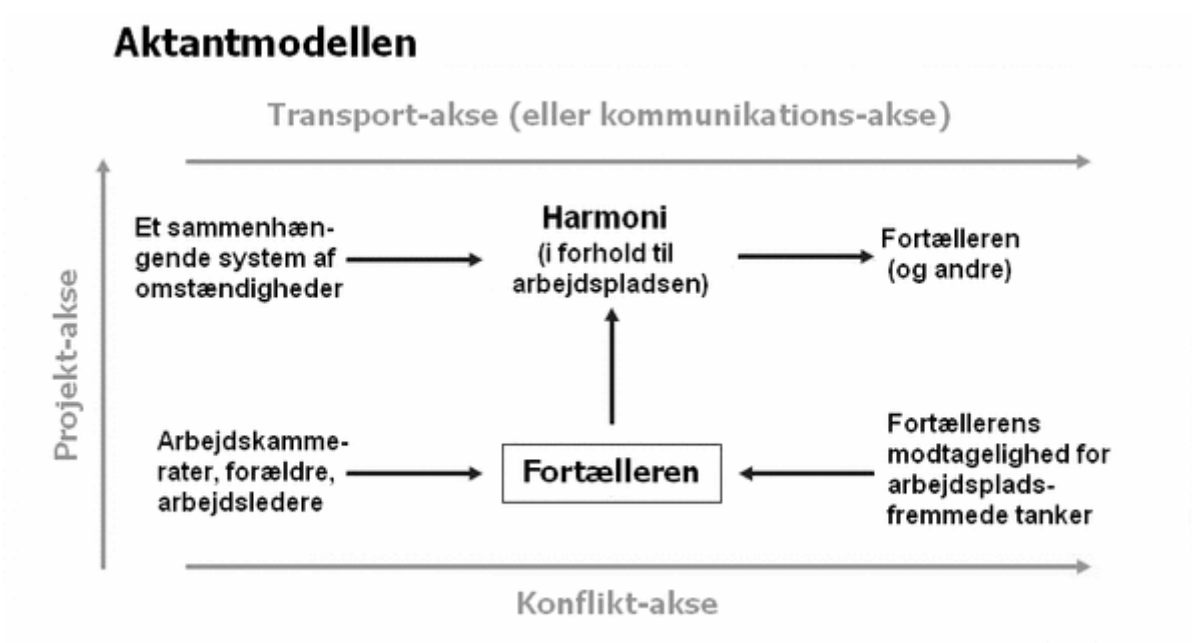
Forældrene gennem deres råd til ham, og assistenten gennem anvisning af en ny arbejdsgang, som ikke muliggør en tilsvarende åbning, hvor arbejdspladsfremmede tanker kan forstyrre.

Fortælleren viser sin gode vilje ved efter en ganske kort tøven at acceptere den nye arbejdsgang og tage fat på arbejdet.

Vi kan opsummere: Fortællerens vilje er uangribelig. Hans kunnen rækker langt, fordi hans viden rækker næsten langt nok. Den mangel, som trods alt er der og fører til en forbigående belastning af hans forhold til arbejdspladsen, afhjælpes ikke primært ved, at han tilføres forøget viden, men ved at omstændighederne lægges til rette, så hans viden kan slå til.

Aktantmodellen

Aktantmodellen kan udfyldes således:

Den udfyldte model kan læses sådan:

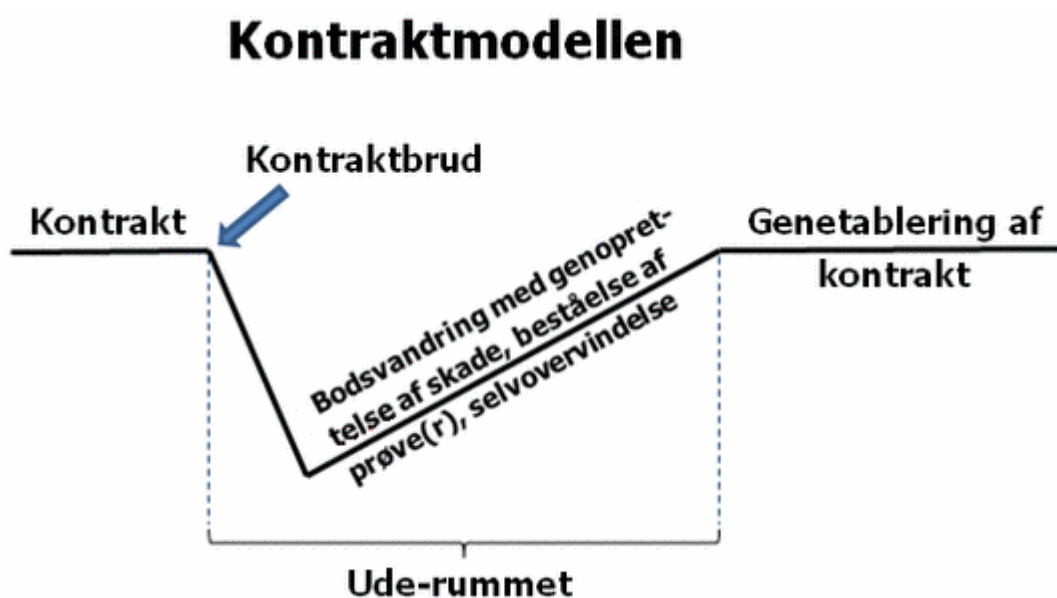
Fortælleren (subjekt) ønsker **harmoni i forhold til arbejdssituationen (objekt)** til sig selv og andre (**modtager**). I denne bestræbelse får han hjælp af **arbejdskammerater og forældre, som giver råd, og af arbejdsledere (hjælpere)**, som tilrettelægger arbejdssituationen, arbejdsgangen. Imod virker **hans modtagelighed for arbejdspladsfremmede tanker og følelser som kærlighed, jalousi (modstander)**. Det, som endeligt kan give ham den ønskede harmoni, er **et sammenhængende system af omstændigheder (giver)**, hvorved som ovenfor beskrevet forstås, at

de forestillinger, som personen møder med, og de forhold, som arbejdspladsen tilbyder, er fuldt koordinerede, og at arbejdsgangen ikke åbner for forstyrrende indslag.

Sådan giver aktantmodellen os en kortlægning af situationen i novellen, viser os, hvad subjektets forehavende er, og hvilke kræfter han har med og imod sig i dette forehavende.

Kontraktmodellen

Med kontraktmodellen får vi forløbet gennem fortællingen beskrevet:

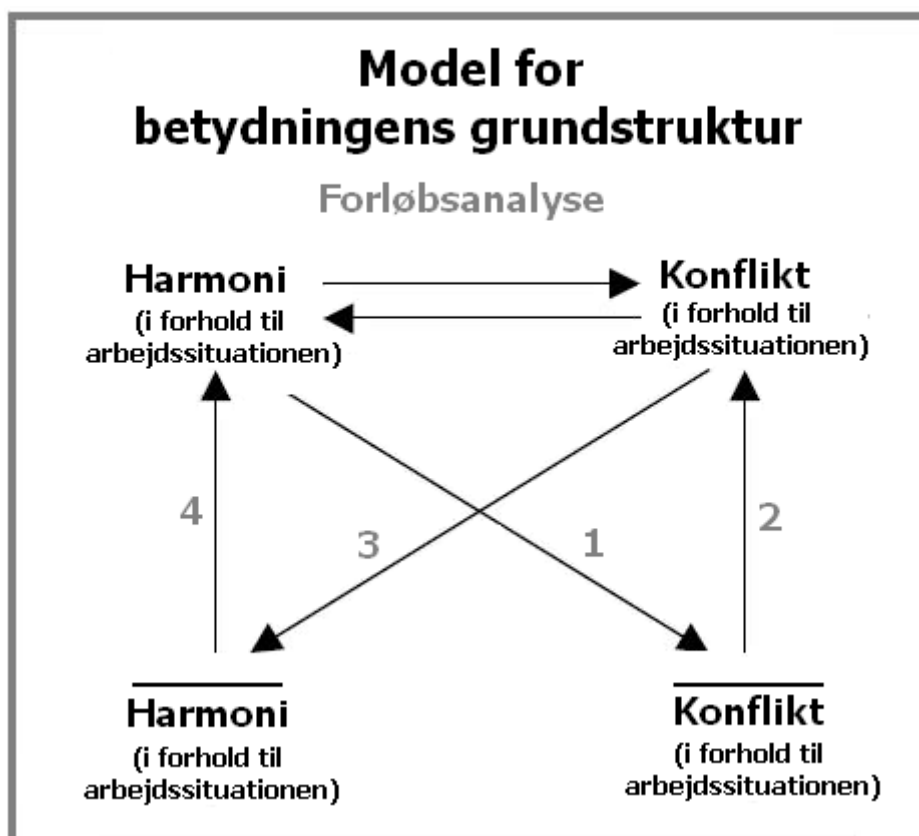

Vi kan bemærke, at redegørelsen for, hvordan den oprindelige kontrakt etableres og fungerer, fylder mere end halvdelen af teksten. Først 3/4 hende i teksten, omkring afsnit 48, sker det uforvarende kontraktbrud. Derefter følger udstødelsen, bodfærdigheden og kontraktgenetableringen ret kort berettet.

Dermed afviger forløbet fra det, som hyppigst mødes i fortællinger, nemlig at kontraktbruddet sætter hele fortællingsbegivenhedsforløb i gang i tekstens allerførste få linjer, mens kontraktgenetableringen, ligesom i denne tekst, afslutter forløbet i de sidste få linjer, således at den altovervejende hovedpart af fortællingen beretter om bodsvandringen gennem vanskeligheder, som skal overvindes, og triumfer, når det lykkes. Afvigelsen må hænge sammen med, at vi her ikke har en sådan aktiv helt, som overvinder vanskeligheder med triumf. Vanskelighederne ryddes hovedsagelig til side for ham af andre.

S-modellen

Når vi skal udfylde s-modellen, må vi først finde **det konstituerende begrebspar**, de to mulige tilstande, som fortællingen forholder sig til og fortæller om. Vi kan finde det ene, det som er positivt vurderet af fortælleren, i aktantmodellen ovenfor, hvor det står som objekt for subjektets stræben: Harmoni (i forhold til arbejdssituationen). Det kontrære modbegreb må være: Konflikt (i forhold til arbejdssituationen):

Fortælleren kommer straks ved fortællingens begyndelse i et harmonisk forhold til arbejdssituationen. Undervejs i fortællingen kommer han i et konfliktbetonet forhold, men da han ved fortællingens slutning går i gang med sin nye arbejdsproces, er harmonien genoprettet. Forløbet når altså helt rundt i modellen, tilbage til udgangspunktet. Det vil sige, at der undervejs sker 4 ændringer af tilstanden, svarende til de 4 enkelte pile i den rækkefølge, som tallene viser.

Vi må gøre rede for, hvad det er, der bevirker disse ændringer:

1. **Det, som negerer den stabile harmoni og foreløbig muliggør en konflikt**, er fortællerens indføjelser af tomgangsordene 'og tre små stød', fordi han derved får skabt en åbning, hvor tanken for andet end arbejdssituationen kan få plads.
2. **Det, som realiserer konflikten**, er, at kærligheden, jalousien, kommer ind i den skabte åbning som et fremmedelement i arbejdssituationen og får ham til at udføre arbejdet forkert.
3. **Det, som negerer konflikten og igen muliggør harmoni**, er tilbuddet om en ny arbejdsgang, som ikke muliggør en tilsvarende åbning.
4. **Det, som genetablerer den oprindelige harmoni**, er personens accept af dette tilbud.

Dermed er forløbsanalysen foretaget, fortællingens forløb beskrevet.

Tematisk analyse

Ved den tematiske analyse skal modellen udfyldes, så den viser de generelle lovmæssigheder, som kommer til udtryk i det beskrevne forløb.

Modeludfyldningen bliver i dette tilfælde ikke meget anderledes. De konstituerende begreber er de samme. Modellen ser ud som ovenfor. Kommentarer til de 4 ændringer af tilstandene kan lyde:

1. **Et harmonisk forhold til arbejdspladsen kan trues**, hvis der i fritiden og i arbejdsgangen åbnes for andet engagement end det, som gælder arbejdet og virksomheden,
2. **og ændres til konflikt**, hvis arbejdspladsfremmede engagementer melder sig.
3. **Konflikten kan imødegås ved**, at virksomheden møder med tilbud for fritid og arbejdsgang, som lukker for sådanne forstyrrende indslag,
4. **og det harmoniske forhold kan genoprettes** ved accept af et sådant tilbud.

Dermed er teksten analyseret. Den viser sig altså - under et meddelt begivenhedsforløb - at formulere nogle lovmæssigheder. Her er temaet, hvordan åbenhed eller ikke åbenhed over for engagement i andet end arbejde og arbejdsplads er afgørende for harmoni eller konflikt i forholdet til arbejdspladsen.

Ved analysen har vi bevæget os **fra et begivenhedsforløb af mere eller mindre mangfoldig art til nogle bagvedliggende lovmæssigheder**, som kan opfanges i enkle modeller.

Derved har vi påvist, at der ved produktionen af fortællingen er sket en styring, som er en modsat rettet bevægelse: En opfattelse af en enkel lovmæssighed i det indbyrdes forhold mellem nogle modstillede begreber styrer fortællingens forløb i alle detaljer.

Det sker i denne som i alle andre fortællinger. Modelanvendelsen klarlægger dette.

Kommentar til metoden

En teksts centrale betydningsindhold afdækkes

Metoden er, som det fremgår, overordentlig stringent og præcist målrettet. Dens beskrivelsesredskaber er så entydige, at man ikke forledes til almindelig småfilosofien over teksten, men styres den lige vej frem mod afdækning af tekstens centrale betydningsindhold og dets strukturering. Dette falder ubesværet på plads i modelstrukturerne, og metoden bekræfter derved sig selv.

Blandt det mest karakteristiske for metoden er den overordentlige reduktion af teksten, som indgår, og som netop er midlet til den direkte søgen mod det centrale.

Reduktionen hører sammen med en høj grad af abstraktion. Så forskelligartede som alverdens fortællinger er i deres umiddelbare fremtræden, er det først ved behandling på dette høje abstraktionsniveau, at man når en sammenlignelighed, som gør det muligt at afdække fælles strukturer.

Det kan se ud som en begrænsning, at metoden kun arbejder med fortællende tekster, men det er kun tilsyneladende, idet der indgår den opfattelse, at alle tekster ret beset er fortællende, at endog sproget selv som et fundamentalt træk har en tendens mod det fortællende, så stærkt at selv den isolerede stillestående glose vil vise tendens til narrativisering, til fremkaldelse af forestillinger om før og efter.

I øvrigt er det ikke netop begrænsning, der præger strukturalismen. Den er et arbejde på at fremlægge den totale betydningslære.

I en tid, hvor der generelt arbejdes med det udvidede tekstbegreb, er det værd at bemærke, at strukturalismen har udvidet tekstbegrebet til at omfatte alle menneskelige frembringelser og al menneskelig adfærd og har udarbejdet begreber og redskaber til beskrivelse og analyse af dette.

Det problematiske ved reduktion

Nogle iøjnefaldende problemer knytter sig til den kraftige reduktion, som metoden forudsætter.

Reduktionen indbefatter, at man tager det fortalte for pålydende, at man forstår historien på fortællerens præmisser. Forhold omkring fortællemåden betragtes som uinteressante omstændigheder.

Dette er ret uproblematisk over for mange tekster. Men i andre tilfælde kan det blive problematisk kun at behandle det fortalte og ikke tage fortællemåden, også kaldet udsigelsen, i betragtning.

Eksempelteksten af Jørn Fabricius anskueliggør problemet. Her meddeler fortælleren os korrekt et begivenhedsforløb, men opfattelsen og vurderingen af, hvad der ligger i dette forløb, sådan som det fremgår for læseren gennem tekstens helhed, er tydeligt forskellig fra fortællerens opfattelse og vurdering. Dette dobbeltspil bliver hovedsagelig til gennem en ironi, som er lagt i fortællerens sprog, men som ikke er ironisk ment fra den fiktive jeg-fortæller.

I dette tilfælde fører metoden nok til en afdækning af fortællerens bevidsthedsindhold, men ikke til en afdækning af tekstens betydningsindhold. Ønsker man det sidste, kunne man korrigere ved at tilføje en udsigelses-analyse.

Én betydningsstruktur, én modeludfyldning

Det er forudsat, at en tekst fra først til sidst er styret af en sammenhængende opfattelse. Derfor skulle det give mening at slutte fra de mange enkeltfaser undervejs gennem tekstens forløb tilbage til én betydningsstruktur, som modellerne kan vise ved én modeludfyldning.

Dette slår også oftest til. Men man kan, ikke mindst i moderne tekster, komme ud for, at forskellige faser af forløbet lægger op til forskellig modeludfyldning, især med forskellig værditillægning af

begreber, forskellig opfattelse af, hvilke størrelser der skal betragtes som positive og negative, som ønskværdige, prisværdige osv. og som det modsatte. Dette kan afspejle forfatteres uafklarethed i deres tilværelsesforståelse. I teksten brydes indbyrdes modstridende opfattelser uden afklaring.

Betydning er ikke statisk, men dynamisk

Den kritik, som kan fremføres og er blevet fremført imod metoden, samler sig i det synspunkt, at metoden forudsætter en opfattelse af betydning som noget statisk, noget som foreligger - i tekster, i menneskers bevidsthed. - Dermed fortier metoden, at betydning, bevidsthed, er noget dynamisk, noget som bliver til og undergår ændringer. Det kunne have interesse at undersøge disse ændringer og de lovmæssigheder, hvorunder de foregår, undersøge betydningsdannelsen, betydningens produktion, - enten den nu kan påvises i teksterne eller må søges udenfor.

Kritikken kan fremføres på mange af metodens delområder, og det er blevet hævdet, at tendensen har været med som indbygget misvisning helt fra den lingvistiske begyndelse.

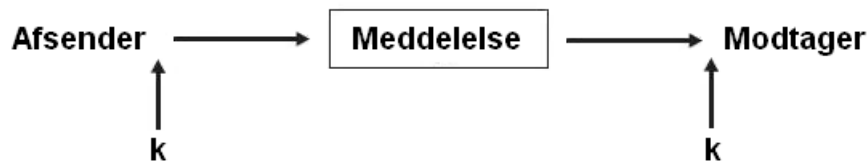
Synkron og diakron beskrivelse

Modellen: **system** | **manifestation** med dens ræsonnement om det fælles system som forudsætning for kommunikation mellem afsender og modtager, er egnet for **synkron beskrivelse**, dvs. beskrivelse af kommunikationen inden for et fælles sprogmiljø **på et givet tidspunkt**.

Derimod egner den sig ikke for **diakron beskrivelse**. Den kan nemlig ikke forklare, at sprogsystemet ændrer sig **i tidens løb**. Tværtimod kunne man ud fra modellen tro, at forandringer i systemet var umuliggjort. Kommunikationen måtte vel bryde sammen, hvis en person pludselig ville forny sproget og fremsætte udtalelser, som stred mod sprogreglerne.

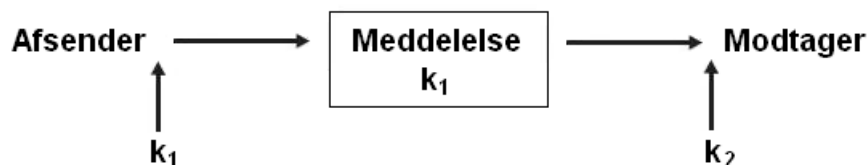
Saussure var opmærksom på problemet, men tillagde det ikke den betydning, som kritikere senere har gjort.

Modellen og ræsonnementet ovenfor svarer til en kommunikationsmodel:

Det første k (kode) angiver, at **afsenderen indkoder meddelelsen** i en sproglig formulering. Det andet k angiver, at **modtageren afkoder meddelelsen** og forstår den efter hensigten - fordi det er det samme k, det samme sprogsystem, han behersker.

Er det måske sådan, at denne model kun har gyldighed for en samtale, hvor parterne bekræfter hinanden i en indbyrdes enighed? Og at enhver samtale, som har karakter af debat ud fra forskellige holdninger og opfattelser, kræver en ændret kommunikationsmodel:

Hermed udtrykkes, at koderne afviger. Det er ikke totalt det samme sprogsystem, de behersker og anvender. Derfor ligger der i enhver henvendelse ikke blot en meddelelse, men også et forslag om en kodeændring. Det er ikke nogen ukendt situation, at man i en samtale ikke ønsker at svare på et stillet spørgsmål, fordi man finder det nødvendigt at antaste spørgsmålets formulering, anvendelsen af ord og begreber.

I så fald er modellen for system/manifestation ikke kun hindrende for forståelsen af sprogets historiske udvikling, men også misvisende ved at fortie, at forskelle i holdning, livsanskuelse, samfundsforståelse hører sammen med forskelle i sprog. Det vil sige, at strid om sprog og strid om meninger er det samme.

Strukturalismen må suppleres

Disse indvendinger angriber i et begrænset omfang den saglige holdbarhed i den strukturalistiske narratologis teori og begrebsapparat, men først og fremmest er de udtryk for en anderledes prioritering.

Hvis man finder det væsentligere at undersøge, hvordan bevidsthed bliver til, end hvordan den er og er struktureret, kan man fortsat benytte strukturalismens arbejdsmåder, men må supplere med andet.

Psykologien og samfundsanalysen kan inddrages

Dermed udvides arbejdsfeltet stærkt. Det, som kan formodes at være bestemmende for bevidsthedens dannelse, er de nære personforhold og de samfundsmæssige omstændigheder. Det er da også i praksis disse to felter, **psykologien og samfundsanalysen**, som inddrages til supplement.

De hidtil mest kvalificerede bidrag til belysning af bevidsthedens dannelse er givet af Freud og Marx, og der er dermed tre forskningsfelter at sammenarbejde.

Denne sammenarbejdning kan ikke ske som simpel addition, idet de tre forskningsretninger arbejder på væsentligt forskelligt værdigrundlag. I praksis er der overvejende sket det, at en marxistisk funderet ideologikritik har indoptaget de to andre forskninger, men på sine egne præmisser. Det er ikke uforståeligt. Den strukturalistiske analyse er netop egnet til at spidde det ideologiske indhold i en tekst.

© *Forfatterne og Forlaget Dansksiden.dk 2015.*